O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O'RTA MAXSUS
TA'LIM VAZIRLIGI

BUXORO
DAVLAT
UNIVERSITETI

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
INNOVATSION
RIVOJLANISH VAZIRLIGI

IQTIDORLI TALABALAR, MAGISTRANTLAR, TAYANCH
DOKTORANTLAR VA DOKTORANTLARNING

TAFAKKUR VA TALQIN

MAVZUSIDARESPUBLIKA MIQYOSIDAGI ILMIY-AMALIY ANJUMAN TO'PLAMI

Бухоро-2021

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OY VA O‘RTA
MAXSUS TA’LIM VAZIRLIGI
BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI
MAGISTRATURA BO’LIMI

IQTIDORLI TALABALAR, MAGISTRANTLAR, TAYANCH DOKTORANTLAR VA DOKTORANTLARNING

TAFAKKUR VA TALQIN

mavzusida

Respublika miqyosidagi ilmiy-amaliy anjuman to’plami

2021 yil, 27-may

5A110902 – Педагогика ва психология	
M.SH. Ismoilova	*Shaxsda tarbiyani shakllantiruvchi pedagogik – psixologik bilim asoslari. ……………………………………………………………754*
D. Xotamova	*Bo'lajak o'qituvchilarda ma'naviy-axloqiy sifatlarni shakllantirishi didaktik muammo sifatida………………758*
5A210201 – Психология (фаолият турлари бўйича)	
H.N. Jalilov	*Masofaviy ta'lim tizimi moodle xususiyatlari………………………765*
М.Р.Мурадова	*Саломатлик психологияси мезонларини шакллантиришда соғлом турмуш тарзининг ижтимоий психологик аҳамияти……………………………………………………………770*
Ф.Х. Ҳакимова	*Мактабгача ва кичик мактаб ёшидаги болаларда мослаша олмасликнинг турли кўринишларини психологик хусусиятлари……………………………………………………………775*
R.R. Ashurov	*Xarakter xususiyatlarining shaxslararo munosabatlarga ta'siri……………………………………………………………………779*
З.Ж.Ахмедова, З.О Саидова	*Ёшларни оилавий ҳаётга тайёрлигини шакллантириш масалалари……………………………………………………………784*
N.M. Musinova	*Shaxs shakllanishi va uning ijtimoiylashuvi jarayoni……………789*
Z.Z.Muxitdinova	*o`smir shaxsida temperamentning o`ziga xosligi………………793*
M.M. Nabiyeva	"Bugungi kun psixologiyasida afakkur talqini" ………………797
А.М.Назаров, М.Т.Каримова	*Шахснинг темпераментини ўрганиш услуби…………………801*
B. X. Nurmuxamedov	*"Ta'lim to'g'risida"gi qonun talablari asosida imkoniyati cheklangan va yakka tartibda ta'lim oladigan o'quvchilarga umumiy o'rta ta'lim berishning psixologik asoslari………………806*
Ж.Ш.Остонов, З.И. Қурбонова	*Ўсмирлардаги қонунга хулқ-атвор ва унинг шахс муваффақиятидаги ўзаро алоқадорлигининг назарий асослари……………………………………………………………811*
Ж.Ш.Остонов	*Ўсмирларда қонунга хулқ-атвор омиллари шаклланишининг ижтимоий психологик механизмлари ……………………………815*
M.B. Rasulova	*O'smir shaxsining rivojlanishida axloq me'yorlaridan chetga chiqishining sabablari……………………………………………………819*
Z. Saidova	*Qanday qilib oilada sog'lom ma'naviy, ijtimoiy-psixologik muhitni shakllantirish mumkin? ……………………………………………823*
SH.SH.Rustamov, S.S.Rajabova	*Psixologik tadqiqotda korrelyatsion va regression tahlil mezonlari……………………………………………………………………830*
K.N. Shodmonova	*Maktabgacha yoshdagi bolalarni maktab ta'limiga tayyorlash……………………………………………………………………835*
Ш.И. Тойирова, М.Ш Бақоева	*Психолингвистиквистика соҳасида тил: тузилма ва абстракция……………………………………………………………839*

ЁШЛАРНИ ОИЛАВИЙ ҲАЁТГА ТАЙЁРЛИГИНИ

Iqtidorli talabalar, magistrantlar, tayanch doktorantlar va doktorantlarning ilmiy maqolalar to'plami – 2021

ШАКЛЛАНТИРИШ МАСАЛАЛАРИ

З.Ж Ахмедова[1], З.О Саидова[2]

Психология кафедраси ўқитувчиси[1] Психология йўналиши магистри[2]

Аннотация: Ушбу мақолада ўқувчиларни оилавий ҳаётга тайёрлаш ва муаммонинг психологик, этник хусусиятлари, оиладаги ўзаро кўникмалар ҳамда ўқувчиларда оилавий ҳаёт ҳақида тушунчаларни шакллантиришда миллийлигимиз, миллий қадриятларимиз, оилавий қадриятларимиз, ижтимоий муҳитимизни инобатга олган ҳолда олиб бориш ҳақида сўз боради.

Калит сўзлар: оила, ёшлар, этник хусусиятлар, психология, ижтимоий, миллий, ота-она, оилавий ҳаётга таёрлик, тарбия.

Замонавий оила ва унинг муаммолари бир қатор фанларнинг – психология, педагогика, социология, демография, иқтисодиёт фанларининг ўрганиш объекти бўлиб хизмат қилмоқда. Мутахассислар никоҳда ҳиссий муносабатларнинг динамикасини, оилада ёлғизлик сабабларини ва унинг парчаланишини, оилавий тарбиянинг ўзига хос хусусиятларини ўрганиб келмоқда Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 2 февралдаги "Хотин-қизларни қўллаб-қувватлаш ва оила институтини мустаҳкамлаш соҳасидаги фаолиятни тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида" ги ПФ-5325-сонли Фармонида бой маданий тарихий мерос ва анъанавий оилавий қадриятлар асосида ёшларни оилавий ҳаётга тайёрлаш бўйича таклифларни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш асосий вазифалар сирасига киритилган.[101] Фармонда ёшларни оилавий ҳаётга тайёрлаш, замонавий намунали оилани шакллантириш, унинг маънавий-ахлоқий негизлари ва анъанавий оилавий қадриятларни мустаҳкамлаш бўйича мақсадли ишлар олиб бориш зарурлиги

---

[101] Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 2 февралдаги «Хотин-қизларни қўллаб-қувватлаш ва оила институтини мустаҳкамлаш соҳасидаги фаолиятни тубдан такомиллаштириш чора-

бўлган ўзини тута билиш ва ўзини назорат қилишни билишнинг мураккаб ва нозик маҳоратидир» Республикамизда мактабгача таълим муассасаларида 4 ёшдан ошган болалар учун оилавий қадриятлар бўйича ҳафталик (10-15 дақиқа давомийлигида) машғулотлар ўтказишни, умумтаълим мактабларининг 5-7 синфларига «Оила асослари» ва 8-10 синфларига «Оила этикаси ва психологияси» фанларини киритиш бугунги кунда педагоглар, психологларга бу масалаларга эътиборли бўлишни талаб қилади.Л.Б. Шнейдернинг фикрига кўра ёш авлодни оилавий ҳаётга тайёрлашдаги асосий қийинчиликлар қуйидагилар билан боғлиқ:

- оилавий ҳаётга тайёрлик мезонларини ишлаб чиқиш муаммолари билан;

- тайёргарлик натижаларини кузатишда қийинчиликлар билан;

Бинобарин, оилавий ҳаётга тайёргарлик умуман ёшларни комплекс ижтимоийлаштириш

ва тарбиялаш муаммосини ҳал қилади. Ушбу масалани ҳал қилишда асосий муаммо шундаки, айни вақтда умумтаълим мактабларида ушбу вазифани бажарадиган аниқ мустақил фанлар йўқ. Мактабларда психология ва оила психология дарсларининг жорий этилиши йигит-қизларга бу дунёда ўзларини топишлари, ўз-ўзини ривожлантиришлари ва ўзларини билишлари учун имконият яратиши, ҳозирги ва келажакдаги ҳаётдаги қийинчиликлар ва хавф-хатарларни енгиб ўтишга ёрдам беришлари, ўзларининг келажак йўлларини белгилашда онгли равишда ёндашишлари мумкин. Ўсиб бораётган одамга ёрдам бериш - бу ўқитувчи ва психологнинг асосий вазифаси ва асосий маъноси:

1. Мактаб ўқувчилари орасида психология ва оила психологияси нима, у нима билан шуғулланиши ҳақида умумий тушунчани шакллантириш;

2. Психологик билимларнинг ҳаётдаги аҳамияти ва улар одамларга қандай фойда келтириши ҳақида тушунчаларни шакллантириш;

бўлган ўзини тута билиш ва ўзини назорат қилишни билишнинг мураккаб ва нозик маҳоратидир» Республикамизда мактабгача таълим муассасаларида 4 ёшдан ошган болалар учун оилавий қадриятлар бўйича ҳафталик (10-15 дақиқа давомийлигида) машғулотлар ўтказишни, умумтаълим мактабларининг 5-7 синфларига «Оила асослари» ва 8-10 синфларига «Оила этикаси ва психологияси» фанларини киритиш бугунги кунда педагоглар, психологларга бу масалаларга эътиборли бўлишни талаб қилади.Л.Б. Шнейдернинг фикрига кўра ёш авлодни оилавий ҳаётга тайёрлашдаги асосий қийинчиликлар қуйидагилар билан боғлиқ:

- оилавий ҳаётга тайёрлик мезонларини ишлаб чиқиш муаммолари билан;

- тайёргарлик натижаларини кузатишда қийинчиликлар билан;

Бинобарин, оилавий ҳаётга тайёргарлик умуман ёшларни комплекс ижтимоийлаштириш

ва тарбиялаш муаммосини ҳал қилади. Ушбу масалани ҳал қилишда асосий муаммо шундаки, айни вақтда умумтаълим мактабларида ушбу вазифани бажарадиган аниқ мустақил фанлар йўқ. Мактабларда психология ва оила психология дарсларининг жорий этилиши йигит-қизларга бу дунёда ўзларини топишлари, ўз-ўзини ривожлантиришлари ва ўзларини билишлари учун имконият яратиши, ҳозирги ва келажакдаги ҳаётдаги қийинчиликлар ва хавф-хатарларни енгиб ўтишга ёрдам беришлари, ўзларининг келажак йўлларини белгилашда онгли равишда ёндашишлари мумкин. Ўсиб бораётган одамга ёрдам бериш - бу ўқитувчи ва психологнинг асосий вазифаси ва асосий маъноси:

1. Мактаб ўқувчилари орасида психология ва оила психологияси нима, у нима билан шуғулланиши ҳақида умумий тушунчани шакллантириш;

2. Психологик билимларнинг ҳаётдаги аҳамияти ва улар одамларга қандай фойда келтириши ҳақида тушунчаларни шакллантириш;

таъкидланган Давлатнинг мазкур соҳадаги вазифалари оилани мустаҳкамлаш, оилавий муносабатлар ўзаро муҳаббат, ишонч ва ҳурмат, ҳамжиҳатлик, бир-бирига ёрдам бериш ҳамда оила олдида унинг барча аъзоларининг масъуллиги хисси асосида қурилишини, оила аъзолари ўз ҳуқуқларини тўсқинликсиз амалга оширишини ҳамда бу ҳуқуқларнинг ҳимоя қилинишини таъминлашдан иборатдир. Бувазифаларни мукаммал учун билим, тажриба, ўгит, тавсиялар зарурлиги, шубҳасиз. «Оила» тушунчаси ҳар бир инсон учун ўз ички мазмунига эга. Бола учун - бу унинг тарбиясига жалб қилинган онаси, отаси, ака-ука, опа-сингиллари, бобалари, амакилари ва холалари. Никоҳдан кейин ёш йигит учун оила биринчи навбатда у ва унинг ёш хотини, кейин эса болалари. Ҳозирги вақтда оилага қўшилиш маънавий ва жисмоний омон қолиш учун зарурий омил бўлиб қолмади. Шахс оиладан нисбий мустақилликка эга бўлди, оилавий муносабатларни идрок қилиш табиати ўзгарди. Виржиния Сатир таъкидлаганидек, оила қуриш дунёдаги энг қийин иш бўлиб ҳисобланади Шунинг учун ҳам оилавий ҳаётга тайёргарлик ҳатто давлат даражасида жуда муҳимдир. Оила муносабатларининг барқарорлиги кўпчилик жиҳатдан, ёшларнинг оилавий ҳаёттатайёрлигига боғлиқ бўлиб, бу эрда никоҳга тайёр бўлиш шахснинг ижтимоий-психологик муносабатлари тизими сифатида тушунилади, бу оилавий турмуш тарзига ҳиссий жиҳатдан ижобий муносабатни белгилайди. Болалар ва ўсмирларнинг оилавий ҳаётга тайёргарлик кўриш ишларининг пастлиги сабаби шундан иборат, сўнгги йилларда, Э.Г. Силяеванинг фикрича, кўплаб замонавий қизлар учун оналик оила ва турмушнинг алоҳида атрибути сифатида қабул қилинмайди. [102]З.Г. Костяшкинанинг фикрича, «жинсий таълим ахлоқий тарбиянинг алоҳида қисмидир. Унинг ўзига хос мавзуси - бир жинсдаги одамнинг бошқаси билан муносабатларини тарбиялаш ва шу билан боғлиқ

[102] Сатир В. Вы и Ваша семья (руководство по личностному росту. – М., 2000, 320с.

3. Ўзини ўзи англаш, инсоний муносабатларни англаш;

4. Ўсмирларда оила, унинг инсон ҳаётидаги аҳамияти ҳақидаги тасаввурларини шакллантириш;

5. Ўсмирларнинг қуйидаги каби хусусиятларини ривожлантириш: бошқа одамнинг ҳолати ва муаммоларини тушуниш қобилияти, сабрли бўлиш, одамларнинг камчиликларини кечириш, яқинлари билан дўстона муносабатларни ўрнатиш қобилияти, бу уларнинг келажакдаги оилавий ҳаётига ижобий таъсир кўрсатиши керак;

Мақсад ўқувчи шахсиятини шакллантиришни таъминлайдиган психологик ва педагогик вазифаларни ҳал қилиш орқали амалга оширилади:

• ўқувчиларда психология ва оила психологияси ҳақидаги умумий фикрларини фан сифатида шакллантириш;

• уларга одамнинг ички дунёсини очишда ёрдам бериш, бошқа одамларга ва ўзларига қизиқиш уйғотиш;

• интеллектуал соҳани (умумий ва махсус қобилиятлар, когнитив йўналиш ва бошқалар) ривожлантириш;

• ўзликни англашни (ўзини ўзи қадрлаш, ўзини ўзи муносиб баҳолаш) ривожлантириш;

• шахсга йўналтирилганликнинг моҳиятини очиб бериш (эҳтиёжлар, истаклар,мақсадлар, маънолар, идеаллар, қиймат йўналишлари);

• ҳиссий соҳани ривожлантириш (ҳис-туйғулар, бошдан кечиришлар, кайфият ва бошқалар), бошқа одамларнинг ҳис-туйғуларини ва кечинмаларини тушуниш;

• ўқувчиларнинг одатларидаги ва хатти-ҳаракатларидаги салбий кўринишларни аниқлаш ва бартараф этиш.

• ўқувчиларда инсонга ҳиссий ва қадриятли муносабатга, фаолликка, ижодкорликка, психологик маданиятга, билим олишга, соғ бўлишга интилишни тарбиялаш;

• ғояларни шакллантириш: ўғил ва қиз ўртасидаги муносабатларнинг ахлоқий асослари ҳақида, шериклик ҳақида, дўстлик ва муҳаббат ҳақида, севувчиларнинг хулқ маданияти ҳақида; оиладаги одамларнинг турли хил ижтимоий роллари ҳақида: онаси, рафиқаси, эри ва бошқалар, ота-оналарнинг фарзандининг ҳаёти ва соғлиғи учун жавобгарлиги, фарзанд тарбиясидаги масъулияти ҳақида; болаларнинг ривожланишининг хусусиятлари ва болани тарбиялашнинг асосий муаммолари ҳақида; иқтисодиёт ва оилавий ҳаёт ҳақида, оиланинг асосий даромадлари ва харажатлари тўғрисида; оила ҳуқуқининг асослари тўғрисида; можаро ёки оиланинг бузилиши ҳолатларида инсон хатти-ҳаракатларининг ахлоқий қоидалари тўғрисида.

Хулоса: Бундай психологик муҳитда тарбияланган ўспирин ўзини эркин ҳис қилиши, оилавий ҳаётдаги зарур билимларни эгаллашда таянч бўла олади. Шу билан биргаликда бундай тайёрловлар ота-оналар, қариндош-уруғ, ўқитувчилар, тенгдошлар ва бошқа шахслар билан бирга ҳар томонлама уйғун ҳамкорлик асосида амалга оширилса ўспиринлар никоҳ ва оила муносабатлари тўғрисида билимга эга бўлишади ва ҳаёт ҳақидаги тасаввурлари шаклланади.

Адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикас Президентининг 2018 йил 2 февралдаги «Хотин-қизларни қўллаб-қувватлаш ва оила институтини мустаҳкамлаш соҳасидаги фаолиятни тубдан
2. Такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида» ПФ-5325 сонли Фармони
3. Сатир В. Вы и Ваша семья (руководство по личностному росту. – М., 2000, 320с.
4. Психология семейных отношений с основами семейного консультирования. /Под редакцией
5. Е.Г. Силяевой. – М.: Издательский центр «Академия», 2002.-196 с.